

Верховний
Суд

АКТУАЛЬНА ПРАКТИКА ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ЩОДО ВИПЛАТИ ОДНОРАЗОВОЇ ГРОШОВОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ

Олександр СТАРОДУБ
суддя Верховного Суду

Конституція України

стаття 17

Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»

стаття 16

Одноразова грошова допомога у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві, - гарантована державою виплата, що здійснюється особам, які згідно з цим Законом мають право на її отримання

Підстави надання одноразової грошової допомоги поділяються

- **за суб'єктами** (військовослужбовці, військовозобов'язані, резервісти та члени їх сім'ї, батьки та утриманці загиблого (померлого) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста)
- **за важкістю наслідків для життя та здоров'я** (загибель (смерть) військовослужбовця, інвалідність або часткова втрата працездатності без встановлення інвалідності)

Порядок призначення і виплати одноразової грошової допомоги...

(постанова КМ України від 25.12.2013р. №975)

Днем виникнення права на отримання одноразової грошової допомоги є:

- у разі загибелі (смерті) військовослужбовця, військовозобов'язаного та резервіста - дата смерті, що зазначена у свідоцтві про смерть;
- у разі встановлення інвалідності - дата, зазначена у довідці медико-соціальної експертної комісії, а у разі повторного огляду та зміни групи інвалідності - дата, зазначена у довідці медико-соціальної експертної комісії про первинне встановлення інвалідності;
- у разі встановлення ступеня втрати працездатності без установаження інвалідності - дата, зазначена у довідці медико-соціальної експертної комісії.

Також Порядком передбачено механізм призначення і виплати допомоги та визначено її розмір, в частині яка не визначена Законом

Фактичні обставини, які мають значення для правильного вирішення справ щодо виплати одноразової грошової допомоги:

- підстави для виплати одноразової грошової допомоги (загибель військовослужбовця, інвалідність або часткова втрата працездатності без встановлення інвалідності);
- категорія військовослужбовців за видом військової служби (строкова, надстрокова, служба за контрактом, військовозобов'язаний, військовий резерв);
- факт родинних відносин чи перебування на утриманні;
- час встановлення інвалідності (або встановлення ступеня втрати працездатності);
- час повторного огляду;
- час звернення за виплатою одноразової грошової допомоги (реалізація права на допомогу).

Справи про виплату одноразової грошової допомоги військовослужбовцям, розглянуті в складі судової палати

- щодо строків, протягом яких у військовослужбовців строкової військової служби виникає право на отримання допомоги (постанова від 26.06.2018 справа № 750/5074/17)
- щодо обов'язку підтвердження причин та обставин поранення (контузії, травми або каліцтва) (постанова від 10.04.2019 справа № 822/220/18)
- щодо виплати допомоги в разі встановлення вищої групи інвалідності або ступеня втрати працездатності без встановлення інвалідності (постанова від 15.07.2020 справа № 240/10153/19)
- щодо застосування дворічного строку в разі встановлення інвалідності після попереднього встановлення ступеня втрати працездатності без встановлення інвалідності (постанова від 02.12.2020 справа №1.380.2019.006957)

ПОСТАНОВА КАС/ВС від 29.01.2019, СПРАВА №336/2660/17

(щодо строків, протягом яких зацікавлена особа повинна звернутися щодо призначення та виплати одноразової грошової допомоги)

- У цій справі інвалідність військовослужбовцю встановлена у 2011 році. За отриманням допомоги військовослужбовець звернувся у 2016 році.
- Днем виникнення права на одноразову грошову допомогу у позивача є 01 грудня 2011 року, відтак виплата одноразової грошової допомоги повинна здійснюватись на підставі нормативно-правових актів, які були чинні на момент встановлення позивачу інвалідності.
- Частина 8 статті 16-3 Закону N 2011-XII, якою встановлено, що особи, які мають право на отримання одноразової грошової допомоги, передбаченої цим Законом, можуть реалізувати його протягом трьох років з дня виникнення у них такого права, набрала чинності лише з 01 січня 2014 року.
- В силу приписів статті 58 Конституції України, частина 8 статті 16-3 Закону N 2011-XII, якою запроваджено трьох річний строк реалізації права на допомогу, внесена Законом України N 5040-VI від 04 липня 2012 року, набрала чинності 01 січня 2014 року, тому на спірні правовідносини не розповсюджується.

ПОСТАНОВА КАС/ВС від 29.11.2021, СПРАВА №140/3335/19

(щодо строків, протягом яких зацікавлена особа повинна звернутися за виплатою одноразової грошової допомоги)

- Відповідно до частини 8 статті 16-3 Закону №2011 особи, які мають право на отримання одноразової грошової допомоги, передбаченої цим Законом, можуть реалізувати його протягом трьох років з дня виникнення у них такого права.
- Законодавцем встановлено преюльзивний (присічний) трирічний строк на звернення до уповноваженого органу для осіб, які мають право на отримання одноразової грошової допомоги, тобто строк, з яким пов'язане існування (виникнення або припинення) права і закінчення якого тягне за собою втрату такого права.
- Встановлення законодавцем обмеженого строку є однією з умов дисциплінування фізичних осіб як учасників публічно-правових відносин при реалізації свого права на отримання одноразової грошової допомоги.
- Позивачем не надано судам належних та допустимих доказів того, що він об'єктивно не мав можливості звернутися до уповноваженого органу із заявою про призначення одноразової грошової допомоги у визначений Законом строк через непереборні обставини, які пов'язані з дійсними істотними перешкодами чи труднощами для своєчасного вчинення відповідних дій. Також позивач не довів, що вживав всіх необхідних заходів для цього (оформлення нотаріально посвідченої довіреності для представника, надсилання заяви поштою тощо)

ПОСТАНОВА КАС/ВС від 07.12.2021, СПРАВА №465/1980/18

(про визначення дати виникнення права на отримання одноразової грошової допомоги у зв'язку із загибеллю військовослужбовця та розміру для її нарахування)

- У цій справі судовим рішенням 2017 року встановлено факт смерті військового у 2014 році. Смерть пов'язана із захистом Батьківщини.
- Дата смерті військовослужбовця є вирішальною обставиною для визначення дати виникнення у відповідних осіб права на отримання одноразової грошової допомоги та, відповідно, розміру для її нарахування.
- Розмір одноразової грошової допомоги в разі загибелі військовослужбовця визначається за законодавством, яке діяло на дату смерті військовослужбовця.
- Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та Порядок №975, не визначають виключний порядок, яким чином має бути встановлено факт загибелі (смерті) військовослужбовця.
- Проте, підстави видачі свідоцтва про смерть не впливають на факт отримання грошової допомоги у зв'язку із загибеллю (смертю) військовослужбовця. В цьому випадку важливим є лише відомості у свідоцтві, а саме: дата смерті.

ПОСТАНОВА КАС/ВС від 29.06.2022, СПРАВА № 640/6477/19

(про право на грошову допомогу у разі загибелі (смерті) військовослужбовця в стані сп'яніння)

- допомога не призначається і не виплачується лише у випадку, якщо смерть військовослужбовця є наслідком вчинення активних дій самим військовослужбовцем, який знаходиться у стані алкогольного сп'яніння. Сам факт знаходження військовослужбовця у стані алкогольного/наркотичного сп'яніння на час настання смерті не є підставою для відмови у призначенні і виплаті одноразової грошової допомоги його членам сім'ї.
- Оскільки військовослужбовець помер внаслідок протиправних дій іншої особи, а не в результаті вчинення ним злочину або адміністративного правопорушення або дій у стані алкогольного, наркотичного чи токсичного сп'яніння, відтак відмова відповідача у призначенні та виплаті членам сім'ї загиблого військовослужбовця одноразової грошової допомоги є протиправною.

ПОСТАНОВА КАС/ВС від 27.07.2022, СПРАВА № 620/3562/18

(про відсутність у законодавстві конкретного визначеного виду документа на підтвердження причин та обставин поранення)

- порядок № 975 не визначає, який саме документ (військово-облікові документи, медична довідка, акт розслідування, архівна довідка, виписка з історії хвороби, тощо) повинна подати особа, яка звертається за отриманням одноразової грошової допомоги, на підтвердження обставин причини та обставини поранення (контузії, травми або каліцтва);
- відсутність у абзаці 6 п.11 Порядку №975 вказівки про якийсь конкретний документ, який свідчить про причини та обставини поранення, говорить про те, що в кожному конкретному випадку це можуть бути різні документи, які свідчать про причини та обставини поранення.
- подання до МО України відповідного рішення ВЛК по встановленню причинного зв'язку захворювань, поранень, контузій, травм, каліцтв, яким встановлено, що отримані особою поранення, травма, контузія, захворювання, пов'язані з виконанням обов'язків військової служби не виключає необхідності подання інших, зазначених у п. 11 Порядку № 975, документів, що свідчать про причини та обставини поранення, травми, контузії та захворювання.
- рішення ВЛК, яким встановлено, що отримані позивачем поранення, травма, контузія, захворювання, пов'язані з виконанням обов'язків військової служби при перебуванні в країнах, де велись бойові дії, та висновок спеціаліста у галузі судово-медичної експертизи не є тими документами, що підтверджували б обставини отримання поранення або що отримане поранення не пов'язане із вчиненням правопорушення чи є наслідком вчинення дій у стані алкогольного, наркотичного чи токсичного сп'яніння, або навмисного спричинення собі тілесного ушкодження.

ПОСТАНОВА КАС/ВС від 17.01.2022, СПРАВА № 806/1717/16

(про уповноважену особу на виплату грошової допомоги)

- Право на отримання одноразової грошової допомоги безпосередньо пов'язане з датою встановлення інвалідності та, відповідно, визначається положенням законодавства, яке було чинним саме на той момент, та встановлювало, зокрема, порядок отримання та розмір такої допомоги.
- Наступна зміна законодавства не впливає на порядок отримання, розмір допомоги тощо, і це відповідає принципу правової визначеності як складової принципу верховенства права, та, відповідно, не призводить до ситуації, за якої особа, якій встановлена інвалідність, у подальшому внаслідок внесення змін до законодавства втратить таке право взагалі або їй буде зменшено розмір відповідної допомоги.
- у разі встановлення інвалідності особі, захворювання якої пов'язане з виконанням обов'язків військової служби, а не із проходженням служби в органах внутрішніх справ, обов'язок призначити та виплати одноразову грошову допомогу покладається саме на Міністерство оборони України.

ПОСТАНОВА КАС/ВС від 18.02.2020, СПРАВА № 331/7035/16-а

(про незмінність дати первинного встановлення групи інвалідності у разі перегляду причинного зв'язку захворювання)

- у цій справі особі встановлено інвалідність у 2008 році.
- при повторному огляді позивача 19.02.2014 попередня постанова ВЛК 2008 року скасована та змінене формулювання причинного зв'язку захворювання позивача.
- скасування попередньої постанови ВЛК відбулось щодо формулювання причинного зв'язку захворювання позивача шляхом доповнення первинного висновку «захворювання пов'язане з проходженням військової служби» словами «в країнах, де велись бойові дії».
- Зміна (перегляд) постанови ВЛК про причинний зв'язок захворювання, не скасовує встановлення самої групи інвалідності та часу її встановлення

ПОСТАНОВА КАС/ВС від 30.11.2020, СПРАВА № 336/1933/17

(Щодо фактів, з якими пов'язано право на отримання одноразової грошової допомоги)

- законодавство пов'язує право на отримання одноразової грошової допомоги на підставі статті 16 Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» не з фактом звільнення особи зі служби, а з часом встановлення групи інвалідності.

ПОСТАНОВА КАС/ВС від 18.08.2021, СПРАВА № 822/2592/16

(про обов`язок обласного військового комісаріату щодо направлення висновку)

- позивачем подано усі необхідні документи для виплати одноразової грошової допомоги у разі настання інвалідності, які передбачені Порядком №499, то відповідач протиправно у 15-денний термін не надав розпорядникові коштів висновку щодо можливості виплати позивачу одноразової грошової допомоги.
- обласний військовий комісаріат як уповноважений орган у розумінні пункту 13 постанови Кабінету Міністрів України від 25.12.2013 № 975 наділений обов`язком у 15-денний строк направити до Міністерства оборони України висновок про наявність або відсутність у позивача підстав для встановлення одноразової грошової допомоги. При цьому, саме у висновку про наявність/відсутність підстав для призначення одноразової грошової допомоги обласний військовий комісаріат мав зазначити власну позицію, викладену у листі, направленому позивачці.

ПОСТАНОВА КАС/ВС від 08.07.2021, СПРАВА № 736/1316/17

(про вичерпний перелік рішень, що приймаються за наслідками розгляду висновку щодо можливості виплати допомоги)

- як Порядком № 499, так і Порядком № 975 встановлено вичерпний перелік рішень (про призначення або відмову у призначенні одноразової грошової допомоги), що приймаються розпорядником бюджетних коштів за наслідками розгляду висновку щодо можливості виплати одноразової грошової допомоги.
- повернення МО України документів позивача про призначення одноразової грошової допомоги суперечить вимогам і Порядку №499, і Порядку №975, оскільки ними не передбачено повноважень повертати документи.
- МО України документи не розглянуло і рішення відповідного не прийняло, суди попередніх інстанцій обґрунтовано визнали неправомірною бездіяльність МО України щодо не розгляду та повернення заяви з доданими документами про призначення та виплату ОСОБА_1 одноразової грошової допомоги.
- висновки судів про наявність у позивача права на отримання одноразової грошової допомоги є передчасними, оскільки надання оцінки обставинам і фактам по встановленню III групи інвалідності, отриманої внаслідок виконання обов'язків військової служби повинне здійснюватися МО України під час розгляду відповідної заяви та прийняття рішення про призначення або відмову у призначенні допомоги.

Конституційний Суд України (Другий сенат)

від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022

справа про посилений соціальний захист військовослужбовців

...Таким чином, оспорювані приписи Закону, якими встановлено обмеження щодо виплати одноразової грошової допомоги в більшому розмірі за умови встановлення вищої групи інвалідності (або більшого відсотка втрати працездатності) лише протягом двох років, не узгоджуються з засадничими конституційними цінностями, зокрема такими, як принцип поваги до захисту прав людини, принцип верховенства права в аспекті домірності та вимог щодо соціального захисту військовослужбовців (статті 3, 8, 17, 46 Конституції України).

ухвалив:

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), пункт 4 статті 16-3 Закону України „Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей“ від 20 грудня 1991 року № 2011-XII зі змінами.

2. Пункт 4 статті 163 Закону України „Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей“ від 20 грудня 1991 року № 2011-XII зі змінами, визнаний неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

ПОСТАНОВА КАС/ВС від 03.06.2022, СПРАВА № 340/5086/20

- Рішенням Конституційного Суду України (Другий сенат) від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022 у справі про посилений соціальний захист військовослужбовців положення пункту 4 статті 16-3 Закону № 2011-XII визнано такими, що не відповідають Конституції України, а саме: статтям 1, 3, частині першій та другій статті 8, частині п'ятій статті 17, частині першій статті 17 Конституції України.
- Зважаючи на наявну юридичну позицію Конституційного Суду України слід зазначити, що за загальним правилом вона може бути застосована судами тільки з дня ухвалення Конституційним Судом відповідного рішення, тобто з 6 квітня 2022 року.
- З дня ухвалення рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022 у справі про посилений соціальний захист військовослужбовців така невідповідність є беззаперечною та виступає підставою для зміни практики Верховного Суду, яка ґрунтувалася на положеннях закону, що визнані неконституційними.
- Оскільки правове регулювання правовідносин, що є предметом цієї справи, змінилося з 06.04.2022 внаслідок відповідного рішення Конституційного Суду України, то Верховний Суд не вбачає підстав для відступу від позиції, сформованої Верховним Судом за наслідками розгляду справи №240/10153/19.

ПОСТАНОВА КАС/ВС від 15.06.2022, СПРАВА № 296/8156/17

- Первинно інвалідність III групи встановлена позивачу з 24.01.2013, а зміна групи інвалідності на II відбулась з 18.12.2015. Оскільки між цими подіями минуло понад два роки, позивач не має права на отримання одноразової грошової допомоги.
- Рішенням Конституційного Суду України (Другий сенат) від 6 квітня 2022 року №1-р(II)/2022 у справі про посилений соціальний захист військовослужбовців положення пункту 4 статті 16-3 Закону № 2011-XII визнано такими, що не відповідають Конституції України, а саме: статтям 1, 3, частині першій та другій статті 8, частині п'ятій статті 17, частині першій статті 17 Конституції України;
- Проте, зазначена юридична позиція Конституційного Суду України може бути застосована судами тільки з дня ухвалення Конституційним Судом відповідного рішення, тобто з 06.04.2022.

Ухвала ВС від 31.08.2022

про передачу справи на розгляд судової палати, справа № 240/7411/21

- з огляду на визначені в частинах третій та четвертій статті 7 КАС України правила, а також враховуючи на те, що положення пункту 4 статті 16-3 Закону № 2011-XII в редакції чинній на час виникнення спірних відносин є такими, що суперечать приписам статей 3, 8, 17, 46 Конституції України щодо соціального захисту військовослужбовців, до спірних правовідносин підлягають застосуванню наведені норми Основного Закону як норми прямої дії з урахуванням наданої МСЕК оцінки стану здоров'я кожної особи, яка отримала поранення (контузію, травму або каліцтво) під час виконання обов'язків військової служби або внаслідок захворювання, пов'язаного з виконанням нею обов'язків військової служби.
- З урахуванням наведеного, колегія суддів вважає за необхідне відступити від висновків, викладених у постановах Верховного Суду від 15.07.2020 у справі №240/10153/19 та від 02.12.2020 у справі №1.380.2019.006957, прийнятих у складі судової палати, а також в інших постановах Верховного Суду щодо застосування положень пункту 4 статті 16-3 Закону № 2011-XII у подібних правовідносинах, у яких викладено аналогічні висновки.

Законом України від 29 липня 2022 року № 2489-IX внесено зміни до статей 16-16-3 Закону № 2011

- Пунктом 1 розділу I Закону № 2489 визначено викласти статтю 16 Закон № 2011 в новій редакції. Однак текстуально положення цієї статті змін не зазнали.
- Статтю 16-1 викладено в новій редакції. На відміну від попередньої редакції із тексту статті виключено таку загальну категорію осіб як «члени сім'ї» загиблого (померлого) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста. Коло таких осіб є чітко визначеним.
- Статтю 16-2 доповнено пунктом 3, відповідно до якого розмір одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця в період дії воєнного стану визначається Кабінетом Міністрів України.
- Пункт 4 статті 16-3 викладено в новій редакції. Виключено припис щодо обмеження реалізації права на отримання одноразової грошової допомоги в більшому розмірі дворічним строком. Також додатково закріплено, що виплата одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста, чи особи, звільненої з військової служби, смерть якої настала протягом року після звільнення з військової служби, здійснюється без урахування раніше виплачених сум допомоги у зв'язку з частковою втратою працездатності чи встановленням інвалідності.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!